

KS. MARIAN ZAJĄC

KATECHETYCZNY PRZEKAZ O CIERPIENIU I ŚMIERCI INSPIROWANY NAUCZANIEM JANA PAWŁA II

W okresie bezpośrednio poprzedzającym śmierć Jana Pawła II światowe media obfitowały w komunikaty na temat stanu jego zdrowia. Przy okazji transmisji watykańskich uroczystości można było obserwować wyczerpaną chorobą twarz Ojca Świętego. Ten widok nie mógł nikogo dziwić. Wielu patrzyło na papieża nie tylko jak na osobę w podeszłym wieku, ale także niezwykle osłabioną wskutek zamachu na jej życie. W pamięci świadków ostatnich chwil życia Jana Pawła II utrwalił się obraz ludzkiego cierpienia, ale także postawa wyjątkowej pokory i modlitwy. W najtrudniejszych chwilach swojego pontyfikatu nieustannie łączył się duchowo z chorymi całego świata. Swoim odchodzeniem przypominał wierzącym, że cierpienie i choroba są częścią tajemnicy życia człowieka na ziemi¹

Nie było to pierwsze papieskie nauczanie o chorobie i ludzkim cierpieniu. Najważniejszym dokumentem skierowanym do chorych był list apostolski *Salvifici doloris*² Przesłanie papieskie sprzed dziesięciu lat nadawało cierpieniu chrześcijańskiemu nowy sens. Przypomniało także, że cierpienie i choroba są nieodwołalnie związane z tajemnicą życia człowieka. W czasie szóstej pielgrzymki do Ojczyzny papież powiedział: „Cierpienie przeżywane z Chry-

Ks. dr MARIAN ZAJĄC – adiunkt Katedry Katechetyki Integralnej Wydziału Teologii KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7/62, 20-039 Lublin; e-mail: mzajac@kul.lublin.pl

¹ Zob. J a n P a w e ł II. *Testament. Tekst polski*. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos 2005 s. 7.

² T e n ż e. *List apostolski o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia „Salvifici doloris”* 11 II 1984. W: *Listy pasterskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Kraków: Wydawnictwo WAM 1997 s. 59-109 (dalej: SD).

tusem jest najcenniejszym darem i najskuteczniejszą pomocą w apostołstwie”³ Łatwo również dostrzec w całym jego apostołskim nauczaniu akcentowanie związku cierpienia i choroby człowieka z ofiarą Chrystusa. Papież zachęcał, aby ofiarować Bogu osobiste doświadczenia, wśród których choroba i cierpienie należą do najcięższych.

Jeśli wrażliwość na chorobę i cierpienie jest skuteczną pomocą w apostołstwie, to wypada rozważyć dwie kwestie. Po pierwsze: Co należy mówić o cierpieniu na katechezie, aby wpisać się w strategię wychowawczą współczesnej szkoły i przygotowywać katechizowanych do apostołstwa wobec cierpiącego człowieka? Po drugie: W jakim sensie nauczanie Jana Pawła II na temat ludzkiej choroby i cierpienia może ułatwić realizację tego zadania w aktualnej sytuacji oświatowej?

1. JAK MÓWIĆ O CIERPIENIU I ŚMIERCI NA KATECHEZIE

Wszystkie wysiłki badawcze i rozległa wiedza medyczna nie dają odpowiedzi na wiele pytań dotyczących cierpienia. Również wysiłki filozofów i myślicieli religijnych nie odkryły sposobu na wyeliminowanie cierpienia z ludzkiego życia. Cierpienia i umierania nie można wyłączyć poza ramy egzystencji człowieka. Są one bowiem jedną z „bolesnych prawd” o człowieku⁴ Prawdą jest również i to, że człowiek boi się cierpienia, choroby, umierania i rozpaczliwie przed nimi się broni⁵ W czasie swojego pontyfikatu Jan Paweł II nieustannie przypominał, że chrześcijańskie podejście do cierpienia nie utożsamia się z postawą bierności. Ewangelia jest zaprzeczeniem bierności wobec cierpienia (SD 30). Sam Chrystus w tej dziedzinie był nade wszystko czynny, a dobro Jego uczynków uwydatniło się szczególnie wobec ludzkiego cierpienia.

³ *Przemówienie w sanktuarium fatimskim na Krzeptówkach w Zakopanem dniu 7 czerwca 1997 r.* W: Jan Paweł II. *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia. Homilie.* Oprac. J. Poniewierski. Kraków: Wydawnictwo Znak 2005 s. 957.

⁴ G. O'Collins, E. G. Farrugia. *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych.* Tłum. J. Ożóg, B. Żak. Kraków: Wydawnictwo WAM 2002 s. 202.

⁵ A. Michalik. *Z Chrystusem w chorobie i cierpieniu.* W: *W duchu i prawdzie. Katechizm Kościoła Katolickiego w refleksji i w życiu.* Red. Cz. Noworolnik, M. Zajac. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos 1977 s. 151.

1.1. *Cierpienie i choroba jako część tajemnicy życia człowieka na ziemi*

Problemu cierpienia i śmierci nie da się wyjaśnić wyłącznie za pomocą rozumu. W jego wyjaśnianiu należy odwołać się do wiary, która już ze swej istoty niesie ostateczną odpowiedź na pytania dręczące człowieka. Dopiero tajemnica paschalna pokazuje, że to Chrystus przyniósł na świat nowe, pozytywne i nadprzyrodzone rozwiązanie problemu cierpienia⁶. Ten wyzwalający dar nie jest jednak związany z eliminacją wszystkich cierpień doczesnych, ale nadaje im nowy sens w miłości.

Wielu ludzi pozostaje wciąż jedynie na poziomie ludzkiego, naturalnego podejścia do cierpienia. Ma to miejsce wtedy, gdy człowiek cierpi bezdusznie, z rozpaczą w sercu albo w samotności. Tymczasem Jan Paweł II naucza: „Cierpienie zdaje się przynależeć do transcendencji człowieka: jest jednym z tych punktów, w których człowiek zostaje niejako «skazany» na to, ażeby przerastał samego siebie – i zostaje do tego w tajemniczy sposób wezwany” (SD 2). Chrystus zbawiając człowieka poprzez cierpienie, wyniósł zarazem ludzkie cierpienie na poziom odkupienia (SD 19). Złączone z krzyżem Chrystusa, przyczynia się do ubogacenia Kościoła w łaski, które są niezbędne dla uświęcenia każdego człowieka, jego duchowego postępu i ostatecznego zbawienia⁷.

Chociaż Chrystus złożył na krzyżu doskonałą ofiarę za grzechy świata, wciąż pozostają jednak doczesne konsekwencje grzechu, „[...] takie jak cierpienie, choroba, śmierć czy nieodłączne od życia ułomności, takie jak słabość charakteru, a także skłonność do grzechu”⁸. Rzeczywistość zła i cierpienia stanowi główną trudność przyjęcia prawdy o Bożej Opatrzności, która czasem przeradza się w oskarżenie Boga i może prowadzić do odrzucenia samej prawdy o Bogu⁹. Jan Paweł II przypomina: „Wątpliwości, pytania, czy jawna kontestacja biorą się stąd, że trudno jest pogodzić ze sobą Opatrzność Bożą, ową ojcowską troskę o świat stworzony oraz rzeczywistość zła i cierpienia

⁶ W D u r d a. *Chrześcijańska postawa wobec cierpienia*. Kraków: Wydawnictwo WAM 1998 s. 62-63.

⁷ J a n P a w e ł I I. *Audiencja śródowa z dnia 20 VII 1983 r. W: t e n ż e. O cierpieniu. Wypowiedzi Ojca Świętego do chorych i pracowników służby zdrowia. Cz. 2 (1982-1984)*. Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów 1988 s. 111.

⁸ *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań: Pallottinum 1994 nr 1264 (dalej: KKK).

⁹ Por. J a n P a w e ł I I. *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana 1987s. 308.

na różne sposoby doświadczanego przez ludzi”¹⁰ Szczególnie trudno przychodzi to ludziom młodym.

Człowiek Starego Testamentu wiązał chorobę z grzechem i złem. Powrót na drogę wierności Bogu przywracał zdrowie (por. Wj 15, 26). Jednocześnie księgi Starego Testamentu ukazują niewinnych, którzy cierpieli przed obliczem Boga (por. Ps 6; 31; Iz 38, a przede wszystkim Księga Hioba). Cierpienie przejawiające się czasem w straszliwych próbach prowadzi ostatecznie do zwycięstwa nad złem i zdobycia pewności, że Bóg jest zawsze dobry dla człowieka¹¹ Również Jezus raz po raz staje wobec ludzkiej choroby i cierpienia. W Jego działalności i nauczaniu można dostrzec prawdę, że największe dzieło Boga wobec człowieka, czyli jego zbawienie, dokonało się poprzez cierpienie¹²

Zaskakująca bliskość Jezusa wobec cierpiących wynikała z faktu, że jest rzeczą naturalną odczuwanie lęku przed cierpieniem i umieraniem, jak również szukanie wsparcia. Tego lęku nie jest w stanie zniwelować nawet wiara w życie wieczne, ponieważ: „[...] człowiek cierpi wewnątrz, świadomie, że doświadcza cierpienia w skali całej swojej istoty, na miarę swych zdolności do działania i reagowania, do odbioru i odrzucenia pewnych wrażeń”¹³ Katecheci pozostają w uprzywilejowanej sytuacji, ponieważ przekazując nieufnym katechizowanym niepopularne orędzie o cierpieniu i umieraniu, mogą się posłużyć konkretnym, boskim przykładem przeżywania tych nieogarnionych przez rozum tajemnic.

1.2. Zbawczy przykład cierpienia Chrystusa

Księgi Nowego Testamentu przekazują katechetyczną prawdę, że cierpienie w opatrnościowym planie Stwórcy jest ostatecznie podporządkowane dobru (por. Mdr 7, 30). *Katechizm Kościoła Katolickiego* przypomina, że Jezus „[...] przyszedł, by uleczyć całego człowieka, duszę i ciało; jest lekarzem, którego potrzebują chorzy. Jego współczucie dla wszystkich cierpiących ludzi posuwa się tak daleko, że Jezus utożsamia się z nimi: «Byłem chory, a od-

¹⁰ Tamże s. 309.

¹¹ J a n P a w e ł II. *List do osób w podeszłym wieku 1 X 1999*. „L'Osservatore Romano” wersja polska (dalej: OsRomPol) 20:1999 nr 14.

¹² T e n ż e. *Wierzę w Jezusa Chrystusa Odkupiciela*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana 1989 s. 445.

¹³ T e n ż e. *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela* s. 310.

wiedzieliście Mnie»” (KKK nr 1503). Ta prawda – zdaniem papieża – powinna stać się aktualną drogą Kościoła w obliczu zagrożeń i wszelkiego cierpienia¹⁴ To orędzie potrzebne jest dzisiejszemu światu, tak głęboko rozdartemu przez wojny, konflikty, terroryzm i narastającą przemoc.

Jest rzeczą znamioną, że sam Jezus przedstawia sens swojego ziemskiego życia i śmierci w świetle idei o cierpiącym słudze. Uczynił to celowo, aby w ten sposób powołać „[...] swych uczniów do wzięcia swojego krzyża i naśladowania Go, ponieważ cierpiał za wszystkich i zostawił nam wzór, abyśmy szli za Nim Jego śladami” (KKK nr 618). Jest to podstawowe przesłanie do bezpośredniej realizacji w przekazie katechetycznym na wszystkich etapach edukacyjnych. Równocześnie odśłania się pedagogia wychowawcza samego Jezusa na temat cierpienia, o której nieustannie przypominał w swoim nauczaniu i życiu Jan Paweł II¹⁵

Katechizowani powinni otrzymać taką formację, aby łatwo mogli zrozumieć, że ofiara Jezusa może okazać się zbawienna dla człowieka, o ile zostanie on z nią całkowicie złączony. Zgodnie z Bożą ekonomią zbawienia „[...] złączeni jesteśmy z Jego cierpieniami jak ciało z Głową, współcierpiąc z Nim, abyśmy też wespół z Nim byli uwielbieni”¹⁶ Nietrudno więc zrozumieć, że w oczekiwaniu na ten dzień ciało i dusza wierzącego uczestniczy już w godności „należenia do Chrystusa” W podejmowaniu decyzji akceptującej każdy rodzaj cierpienia w życiu katechizowany musi wiedzieć, że nigdy nie znajduje się w sytuacji skazańca, ale osoby szczególnie wybranej i wezwanej przez Boga.

2. SKAZANI CZY WEZWANI DO CIERPIENIA?

Katechizowani powinni nieustannie odkrywać prawdę teologiczną, że Chrystus, dysponując boską mocą uzdrawiania, nie leczył wszystkich chorych i cierpiących. Jego spektakularne uzdrowienia, które również dzisiaj tak fascynują katechizowanych, były znakami przyjscia Królestwa Bożego i zapowiadały uzdrowienie bardziej radykalne, tzn. zwycięstwo nad grzechem i śmier-

¹⁴ *Anioł Pański z papieżem Janem Pawłem II*. T. IV Watykan: Libreria Editrice Vaticana 1992 s. 310.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Sobór Watykański II. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen Gentium”* 21 XI 1964 nr 7.

cią. Na krzyżu Chrystus wziął na siebie cały ciężar zła i zgładził „grzechy świata” (J 1, 29), którego skutkiem jest choroba i cierpienie. Przez swoją mękę i śmierć na krzyżu nadał jednak cierpieniu nowe znaczenie (KKK 1505). Teraz może ono upodabniać katechizowanych do Niego i jednoczyć z Jego zbawczą męką.

2.1. *Cierpienie jako punkt odniesienia w życiu katechizowanych*

Współczesny katechizowany powinien otrzymać precyzyjną informację, że chociaż cierpienie pozostaje nadal dla każdego wierzącego tajemnicą, to jest to już tajemnica zbawcza. Papież potwierdził tę prawdę w zakończeniu listu *Salvifici dolores*, kiedy napisał: „Tajemnica Odkupienie świata jest w sposób przedziwny zakorzeniona w cierpieniu i wzajemnie – cierpienie znajduje w niej swój najwyższy i najpewniejszy punkt odniesienia” (SD 30). W perspektywie nadprzyrodzonej cierpienie nie jest nigdy dramatem człowieka.

Nadprzyrodzony sens ludzkiego cierpienia przejawia się także w tym, że człowiek chory może być znakiem miłości Boga dla ludzi zdrowych. Patrząc na ludzkie cierpienie, mogą oni uświadomić sobie ogrom Bożego miłosierdzia, które otrzymali w łasce życia i zdrowia. Chorzy mogą stać się także wyrzutem sumienia dla tych, którzy zapomnieli o Bogu, lekkomyślnie niszczą swoje zdrowie lub narażają życie. Wobec takich ludzi „Ewangelia cierpienia pisze się nieustannie, i nieustannie przemawia słowem tego przedziwnego paradoksu: źródła mocy Bożej biją właśnie z pośrodku ludzkiej słabości. Uczestnicy cierpień Chrystusa przechowują w swoich własnych cierpieniach najszczególniejszą część nieskończonego skarbu odkupienia świata, i tym skarbem mogą się dzielić z innym” (SD 27).

Ostateczną katechetyczną odpowiedź dostępną dla katechizowanych, która rozjaśnia mroki tajemnicy cierpienia, przywołuje Jan Paweł II w kontekście nauczania o Jezusie Chrystusie, który cierpienie przewyciężył swoją miłością. Odpowiedź na pytanie o cierpienie, doświadczane nawet w młodym wieku, daje Chrystus nie samym swoim nauczaniem, ale przede wszystkim własnym cierpieniem, „[...] które z tym nauczaniem, z Dobrą Nowiną scalone jest w sposób organiczny i nierozzerwalny. Jest to jakby ostatecznie, syntetyczne słowo tego nauczania: «nauka krzyża»” (SD 18). Jeśli człowiek chce zrozumieć cierpienie, musi starać się przyjąć to, co Chrystus przyjął przez krzyż, oraz odrzucić to wszystko, co Chrystus odrzucił na krzyżu.

Oryginalność Chrystusowego orędzia, które wyznacza prawda o wartości cierpienia, przemienionego w drogę zbawienia, eksponuje Jan Paweł II, mó-

wiać o każdym cierpiącym człowieku: „To On sam jest obecny w tym cierpiącym, ponieważ Jego odkupieńcze cierpienie raz na zawsze zostało otwarte na wszelkie ludzkie cierpienie. I wszyscy cierpiący raz na zawsze zostali wezwani, aby stali się «uczestnikami cierpień Chrystusowych» (1 P 4, 13). Tak jak też wszyscy zostali wezwani, aby dopełniać cierpieniem swoim «braki udreń Chrystusowych»” (SD 29).

Papież jako pasterz i wrażliwy poeta nie potrafił obojętnie przejść obok cierpiących¹⁷ Widok ludzi zmagających się z bólem budził zawsze u niego wzruszenie i żal. Uznawał wprawdzie, że należy walczyć z chorobą, ponieważ zdrowie jest darem Bożym, ale jednocześnie podkreślał, że świadomym aktem woli trzeba przyjąć cierpienie, gdy pojawi się w ludzkim życiu. Kluczem do papieskiego rozumienia cierpienia jest krzyż Chrystusa. Od momentu śmierci krzyżowej Chrystusa każde cierpienie nabiera sensu zbawczego.

Papież przełamuje również patrzenie na rzeczywistość cierpienia jedynie w kategoriach niepokoju i rozpacz. Wyznacza tajemnicy cierpienia zupełnie nową perspektywę, wskazując, że „Chrystus nauczył człowieka równocześnie świadczyć dobro cierpieniem – oraz świadczyć dobro cierpiącemu. W tym podwójnym aspekcie odsłonił sens cierpienia do samego końca”¹⁸ Decyzja o przyjęciu w formacji katechetycznej takiej perspektywy nauczania jest kierowaniem młodego człowieka na drogę duchowej doskonałości oraz przygotowaniem do apostołstwa.

2.1. *Postawa apostołska owocem formacji katechetycznej*

Katechizowani przyjmują różne postawy wobec własnego cierpienia. Często jest ono pojmowane jako kara Boża za grzechy popełnione w życiu. Kiedy się pojawia w jakiegokolwiek postaci, czują się winni i zazdroszczą tym, którzy nie zostali ukarani. Taka postawa najczęściej wiąże się z fałszywym obrazem Boga. Incydentalnie katechizowani ulegają przeświadczeniu, że choroba lub cierpienie zdarzają się przypadkowo, a wtedy czują się bezbronną ofiarą złego losu. W tym kontekście pojawia się także wśród katechizowanych postawa bagatelizowania cierpienia. Pomaga w tym obserwacja otaczającego świata i porównanie własnego cierpienia z cierpieniem innych. Uspokojenie

¹⁷ Zob. J a n P a w e ł II. *Tryptyk rzymski*. Wydawnictwa św. Stanisława. Kraków 2003 s. 24.

¹⁸ Tamże.

przychodzi po stwierdzeniu bardziej tragicznych doświadczeń w życiu innych ludzi¹⁹

Niebezpieczna, choć często spotykana postawa wobec cierpienia polega na świadomej rezygnacji z prób zrozumienia tej tajemnicy. Wobec Boga pojawiają się wyrzuty oraz narastający żal. Zdarzają się jednak młodzi ludzie, którzy są w stanie zaakceptować ludzkie cierpienie jako konsekwencje ziemskiego życia. Jest to postawa aktywna, ponieważ katechizowany stawia czoło cierpieniu, stara się z nim żyć.

Najbardziej oczekiwana postawa katechetyczna polega na traktowaniu własnego cierpienia w perspektywie osobowego wzrostu. Źródłem takiego nastawienia jest przekonanie, że z każdego zła można wydobyć jakieś dobro, a choroba jest również środkiem do osobowego wzrostu. Konsekwencją takiego podejścia bywa postawa, w której katechizowany wie, że może zjednoczyć swoje cierpienie z cierpieniem Chrystusa i w ten sposób uczestniczyć w zbawieniu świata²⁰

Odpowiadając na pytanie o formację katechetyczną ukierunkowaną na apostołstwo, należy wskazać najpierw na działanie duszpasterskie korygujące fałszywy obraz Boga i prowadzące ku takiej duchowości, która by mogła zaakceptować własne cierpienie i ofiarować je Bogu w łączności z cierpieniem Jezusa Chrystusa²¹

Należy budować u katechizowanych umiejętność dostrzegania pozornie paradoksalnej prawdy, że sytuacja, w jakiej znajdują się ludzie cierpiący, jest także łaską. Po przyjęciu takiej optyki wychowawczej „[...] jest bardzo ważne ukazywanie faktu, że chrześcijanie dotknięci chorobą, cierpiący i starzy są wezwani przez Boga nie tylko do tego, by własny ból włączać w mękę Chrystusa, ale także by już teraz odczuwać w sobie i przekazywać innym siłę odnowy i radość zmartwychwstałego Chrystusa (por. 2 Kor 4, 10-11; 1 P 4, 13; Rz. 8, 18 n.)”²²

¹⁹ G. D y m k o w s k i. *Wzory osobowe Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Płock–Lublin: Wydawnictwo Primooffset 1999 s. 142.

²⁰ Zob. M. H a j d u k. *Jak pomóc dziecku w zrozumieniu śmierci najbliższych. Jak sobie z tym poradzić*. Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos 1994 s. 12-17.

²¹ H. S o b e c z k o. *Jak się uświęcamy? Droga wielkopostnej metanoi i paschalnej przemiany według nowego Katechizmu*. W: *Depozyt wiary. Opolska promocja Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Red. P. Morciniec. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża 1995 s. 102.

²² J a n P a w e ł II. *Adhortacja apostołska „Christifideles laici”* Watykan 30 XII 1988 nr 53 (dalej: ChI).

Papieska wrażliwość na chorych, która powinna wyznaczać nowy styl apostołstwa katechizowanych, owocuje nie tylko nauczaniem. Papież wielokrotnie apelował o modlitwę w intencji cierpiących. Zachęcał młodych wolontariuszy do pielęgnowania chorych i troski o najbardziej potrzebujących. Apelował niestrudzenie do władz oraz do społeczności międzynarodowej, by nie przechodzono obojętnie obok usprawiedliwionych oczekiwań pomocy dla osób ciężko chorych i ich rodzin. Zdaniem Jana Pawła II wielorakie przemiany społeczno-kulturowe, z którymi wiążą się też nowe sposoby pojmowania ochrony zdrowia i walki z chorobą, mają też swoje odniesienie katechetyczne. W obliczu nowych problemów związanych z chorobą i cierpieniem zachodzi konieczność stworzenia jednolitego programu katechetycznego dla katechizowanych w celu włączenia całej wspólnoty katechetycznej w ten typ apostołatu²³

Odnowione duszpasterstwo katechetyczne wobec chorych powinno wyrażać się w sposób najbardziej znamieny w sprawowaniu sakramentów świętych z chorymi i dla chorych. Ale jednocześnie powinno być wsparciem w cierpieniu i słabości w celu budzenia nadziei na wyleczenie z choroby, a w obliczu nieuchronnej śmierci – na zbawienie (ChI 54). W sposób szczególny powinno nabierać cech szlachetnego posłannictwa, które jest wyrazem miłości do cierpiącego człowieka. Wymaga to specjalnego przygotowania do życzliwego traktowania chorych i wysłuchiwanie ich.

Aktualna sytuacja w szpitalach i domach opieki społecznej stwarza możliwość regularnego odwiedzania ludzi chorych. Szczególne możliwości otwierają się dla młodzieżowego wolontariatu (ChI 53). Papież wskazuje na elementarne przejawy tej troski, która zawsze może być wzbogacona doskonalszymi inicjatywami. Powinna to być działalność, która stworzy warunki do skupienia uwagi na człowieku, do obecności przy nim i z nim, do wysłuchania go, do dialogu i współczucia oraz konkretnej pomocy w tych momentach, w których z powodu choroby i cierpienia na ciężką próbę zostaje wystawione nie tylko jego zaufanie do życia, ale i wiara w Boga i Jego ojcowską miłość (ChI 53).

W swoim apostołskim nauczaniu Jan Paweł II przypomina, że żaden okres życia nie jest pozbawiony cierpienia. Często już okres dzieciństwa nosi jego ślady. Od cierpienia nie jest wolny ani czas młodości, ani dorosłe życie, a także okres starości. Jest ono odmiennym sposobem przeżywania tajemnicy

²³ T e n ż e. *Audiencja dla biskupów przybyłych z wizytą „Ad limina” z prowincji Puglia i Basilicata z dnia 28 XI 1981 r.* W: t e n ż e. *O cierpieniu. Wypowiedzi Ojca Świętego do chorych i pracowników służby zdrowia.* Cz. I (1978-1981). Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów 1988 s. 168.

ludzkiego życia. Papież pochyla się z szacunkiem przed starością i prosi wszystkich, by czynili to razem z nim. Podeszły wiek jest – jego zdaniem – koroną na stopniach życia i przynosi żniwo tego, czego się nauczyliśmy, a także tego, co doznaliśmy i przeżyliśmy. Jak w końcowej partii wielkiej symfonii te wielkie tematy życia tworzą wspaniałą harmonię. A harmonia daje mądrość²⁴ Zetknięcie katechizowanych z tą mądrością jest dla formacji katechetycznej trudne do przecenienia.

Jan Paweł II przypomina, że ci, którzy dzisiaj są starzy i cierpiący, zrobią miejsce tym, którzy będą starzy jutro. Przekonuje także, że starość w naturalny sposób oswaja człowieka ze śmiercią. Starzenie się jest stopniowym żegnaniem się z pełnią życia, z nieznanym przeszkód kontaktem ze światem²⁵ Podkreśla także kwestionowaną współcześnie prawdę, że śmierć jest czymś całkowicie innym niż doświadczenie beznadziejności. W perspektywie chrześcijańskiej jest bramą otwartą na wieczność. Jest także Bożym darem dla przeżywających w Chrystusie uczestnictwo w tajemnicy Jego śmierci i zmartwychwstania²⁶

Służba chorym poprzez przekazywanie uzdrawiającej i pocieszającej miłości Chrystusa powinna mieć swoją kontynuację w osobistym życiu katechizowanych. Są oni wezwani do składania świadectwa osobistego chrześcijańskiego życia. Uprzywilejowanym miejscem, gdzie katechizowany może współodczuwać swoje ludzkie słabości, chorobę i równocześnie miłosierdzie Boże, jest modlitwa (por. KKK 2667). To właśnie ona staje się ostatecznie źródłem wytrwałości i wierności w znoszeniu cierpień i realizowaniu apostołstwa cierpienia. Jest poligonem doświadczalnym, gdzie młody człowiek duchowo przygotowuje się także do zbawczego podejmowania krzyża własnego cierpienia i nieuchronnej starości.

Zachęcając katechizowanych do postawy tak głębokiego współuczestnictwa, Kościół wychodzi naprzeciw zranionym przez życie, by nieść im Chrystusową miłość. Każdemu z nich dodaje odwagi, że Bóg nie zapomniał o nim. Wręcz przeciwnie – Chrystus nieustannie cierpi razem z każdym do-

²⁴ T e n ż e. *Spotkanie z ludźmi starszymi w Katedrze w Monachium (19 XI 1980)*. W: t e n ż e. *O cierpieniu*. Cz. 1 s. 115.

²⁵ Tamże.

²⁶ P a w e ł VI. „*Evangelii nuntiandi*” *Posynodalna adhortacja apostolska do biskupów, kapłanów i wiernych Kościoła katolickiego o ewangelizacji w świecie współczesnym*. Watykan 8 XII 1975 (dalej: EN).

świadczonym przez los człowiekiem. Ofiarując swe cierpienia, katechizowany może z Nim współpracować w odkupieniu świata²⁷

Kościół dostrzega wszystkich ludzi w ich codziennych zmaganiach. Tych najbardziej doświadczanych przez los w czasie ziemskiego życia wzywa do szczególniejszego apostołstwa, aby znaleźli należne im miejsce w Kościele i społeczeństwie²⁸ W tej grupie zaangażowanych chce widzieć szczególnie katechizowanych.

ZAKOŃCZENIE

Narastający w ostatnich latach kryzys społeczny i moralny jest boleśnie odczuwany również w podejściu do człowieka chorego i cierpiącego. Choroba i cierpienie powodują wyobcowanie ze wspólnoty oraz konieczność zerwania z poprzednim stylem życia. Podkreślając związki chorego ze społecznością katechetyczną, trzeba zwrócić uwagę na często zapominany fakt, że opieka nad chorymi należy do naturalnych i podstawowych zadań człowieka wierzącego.

Ze względu na swoją godność człowiek powinien być zawsze wartością pierwszą i podstawową, również wtedy, gdy cierpi i słabnie fizycznie. Wychowywanie do takiej świadomości wydaje się szczególnie ważne w formacji katechetycznej młodego pokolenia. Jeśli katecheza w swojej warstwie programowej opowiada się za rzeczywistym, a nie pozornym, dowartościowaniem człowieka na każdym etapie jego życia, to powinna przygotowywać do moralnie czystych zachowań w stosunku do osób chorych, starych, niepełnosprawnych.

Ogromną pomoc w określaniu zobowiązań katechizowanych wobec osób dotkniętych cierpieniem stanowi nauczanie apostołskie Jana Pawła II. Dominująca prawda papieskiej katechezy na temat cierpienia to wykazanie, że

²⁷ List apostolski „*Novo millennio ineunte*” Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, duchowieństwa i wiernych na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Watykan 6 I 2001 nr 50.

²⁸ „A co powiem Wam, drodzy chorzy, którzy doświadczacie ciężaru cierpienia, gdy inni oddają się rozrywce i przyjemnościom? Że Pan wybrał Was, właśnie Was, ponieważ darzy was miłością szczególną: wie, że Wy macie więcej niż inni siły i miłości, aby pomóc Mu w niesieniu krzyża, za siebie i za tych, którzy go nie niosą. Jezus niewinny niósł go za nas grzeszników. Wy możecie być zbawcami razem ze Zbawicielem” J a n P a w e ł II. *Audiencja śródowa z dnia 20 VII 1983 r.* s. 111.

ostateczny sens życia człowieka polega na dawaniu chrześcijańskiego świadectwa. Treść jego nauczania ma charakter nie tylko deklaracyjny, ale i wyraźnie normatywny. Jest wezwaniem i wiążącym wskaźnikiem, który dotyka przede wszystkim sumienia najmłodszego pokolenia, stanowiącego duchowy fundament mentalności służącej życiu. W kontekście nauczania papieskiego skierowanego do chorych zostały naświetlone nowe idee, przydatne w katechezie o cierpieniu i śmierci. Powinny one niezawodnie znaleźć swoje aplikacje w okolicznościowych katechezach oraz w stałym programowaniu katechetycznym.

BIBLIOGRAFIA

- Anioł Pański z papieżem Janem Pawłem II. Watykan: Libreria Editrice Vaticana 1992 T. IV
- D u r d a W. Chrześcijańska postawa wobec cierpienia. Kraków: Wydawnictwo WAM 1998.
- D y m k o w s k i G.: Wzory osobowe Katechizmu Kościoła Katolickiego. Płock-Lublin: Wydawnictwo Primooffset 1999.
- H a j d u k M.: Jak pomóc dziecku w zrozumieniu śmierci najbliższych. Jak sobie z tym poradzić. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos 1994.
- J a n P a w e ł II: List apostolski o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia *Salvifici doloris* 11 II 1984. W: Listy pasterskie Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków: Wydawnictwo WAM 1997 s. 59-109.
- J a n P a w e ł II: Adhortacja apostolska *Christifideles laici*. Watykan 30 XII 1988.
- J a n P a w e ł II: Audiencja dla biskupów przybyłych z wizytą „Ad limina” z prowincji Puglia i Basilicata z dnia 28 XI 1981 r. W: t e n ż e. O cierpieniu. Wypowiedzi Ojca Świętego do chorych i pracowników Służby zdrowia. Cz. 1 (1978-1981). Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów 1988 s. 168-169.
- J a n P a w e ł II: Audiencja śródowa z dnia 20 VII 1983 r. W: t e n ż e. O cierpieniu. Wypowiedzi Ojca Świętego do chorych i pracowników służby zdrowia. Cz. 2 (1982-1984). Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów 1988 s. 111.
- J a n P a w e ł II: List do osób w podeszłym wieku 1 X 1999. OsRomPol 20:1999 s. 4-11.
- J a n P a w e ł II: List apostolski *Novo millennio ineunte* do biskupów, duchowieństwa i wiernych na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Watykan 6 I 2001.

- J a n P a w e ł II: Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia. Homilie. Oprac. J. Poniewierski. Kraków: Wydawnictwo Znak 2005.
- J a n P a w e ł II: Spotkanie z ludźmi starszymi w Katedrze w Monachium (19 XI 1980). W: t e n ż e. O cierpieniu. Wypowiedzi Ojca Świętego do chorych i pracowników służby zdrowia. Cz. 1 (1978-1981). Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów 1988 s. 110-116.
- J a n P a w e ł II: Testament. Tekst polski. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos 2005.
- J a n P a w e ł II: Tryptyk rzymski. Wydawnictwa św. Stanisława. Kraków 2003.
- J a n P a w e ł II: Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela. Watykan: Libreria Editrice Vaticana 1987.
- J a n P a w e ł II: Wierzę w Jezusa Chrystusa Odkupiciela. Watykan: Libreria Editrice Vaticana 1989.
- J a n P a w e ł II: Wolność sumienia i obrona życia. Nauczanie papieskie 1:1978. Poznań: Pallottinum 1987 s. 202-205.
- Katechizm Kościoła Katolickiego. Poznań: Pallottinum 1994.
- M i c h a ł i k A.: Z Chrystusem w chorobie i cierpieniu. W: W duchu i prawdzie. Katechizm Kościoła Katolickiego w refleksji i w życiu. Red. Cz. Noworolnik, M. Zajac. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos 1977 s. 151-155.
- O' C o l l i n s G., F a r r u g i a E. G.: Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych. Tłum. J. Ożóg, B. Żak. Kraków: Wydawnictwo WAM 2002.
- P a w e ł VI: *Evangelii nuntiandi*. Posynodalna adhortacja apostolska do biskupów, kapłanów i wiernych Kościoła katolickiego o ewangelizacji w świecie współczesnym. Watykan 8 XII 1975.
- S o b e c z k o H.: Jak się uświęcamy? Droga wielkopostnej metanoi i paschalnej przemiany według nowego Katechizmu. W: Depozyt wiary. Opolska promocja Katechizmu Kościoła Katolickiego. Red. P. Morciniec. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża 1995 s. 91-102.
- Sobór Watykański II. Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen Gentium* 21 XI 1964.

THE CATECHETIC MESSAGE ABOUT SUFFERING
AND DEATH INSPIRED BY JOHN PAUL II'S TEACHING

S u m m a r y

The catechetical message about suffering and death gained a lot owing to the events preceding the death of John Paul II. Not only the view of his suffering, exceptional humility and prayer, but also his apostolic teaching helps understand this mystery. While preparing the catechized people to the apostolate of suffering one may not leave out the message about suffering and death from the catechesis. Transmitting the message about suffering and dying

to the catechized, catechists are in a special position as they may use an example of experiencing these mysteries. According to Pope John Paul II's teaching, suffering is a point of reference in a man's life. It is always a salutary mystery. An apostolic attitude should result from catechetical formation focused on suffering. In defining the obligations of the catechized towards people who suffer John Paul II's apostolic teaching has the value of a source.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: katecheza, cierpienie, nauczanie, papież.

Key words: catechesis, suffering, education, pope.